

Бондаренко О.С.

Сумський державний університет

Скляр Ю.І.

Управління Служби безпеки України в Сумській області

КОНТРАБАНДА ВАЛЮТНИХ ЦІННОСТЕЙ І ТОВАРІВ КОМЕРЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЯК СПОСОБИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ¹

У статті проаналізовано контрабанду валютних цінностей і товарів комерційного призначення як способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Автори наголошують, що світові процеси, спрямовані на об'єднання та гармонізацію в тому числі економічної діяльності, не завжди зумовлюють конструктивні перетворення. Нині однією з найбільших загроз економіці держави, у тому числі перепорою її економічному розвитку, є зростання числа випадків учинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Форми та способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є різноманітними. Більше того, в умовах активної державної протидії цьому деструктивному діянню ці форми та способи постійно трансформуються, оновлюються й новелізуються. Щодо вітчизняного законодавства, то перелік способів легалізації міститься як у чинному Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», так і в Проекті Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», що набирає чинності з 28 квітня 2020 р., а також у Кримінальному кодексі України. У цих законодавчих джерелах перелік дій, що належать до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, уніфіковано. Однак перелік способів учинення діяння, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 209 Кримінального кодексу України, потребує доповнення.

Так, автори вважають, що ефективна законодавча база, спрямована на протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, повинна забороняти будь-які можливі способи такої легалізації, маючи на меті криміналізацію окремих правопорушень.

Робиться висновок, що способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, постійно новелізуються й удосконалюються. Автори вважають, що нині найбільш простими та найбільш поширеними із них є контрабанда валютних цінностей і контрабанда товарів комерційного призначення. Саме цим й обґрунтовується соціальна зумовленість криміналізації цих діянь.

Ключові слова: легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, контрабанда товарів, контрабанда валютних цінностей.

Постановка проблеми. Світові процеси, спрямовані на об'єднання та гармонізацію в тому числі економічної діяльності, не завжди зумовлюють конструктивні перетворення. Нині однією з найбільших загроз економіці держави, в тому числі перепорою її економічному розвитку, є зростання числа випадків учинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Форми та способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є різноманітними. Більше того, в умовах активної державної протидії цьому деструктивному діянню ці форми та способи постійно трансформуються, оновлюються й новелізуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням правової природи злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 209 Кримінального кодексу України (далі – КК України), займалися такі вчені: І.І. Білоус,

¹ Робота виконана в рамках проекту № 0120U100474 «Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів» 0120U100474.

В.Р. Краліч, О.Л. Поліщук, О.В. Літвінов та інші. Водночас дослідження, присвяченого виключно контрабанді валютних цінностей і товарів комерційного призначення як способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, немає.

Постановка завдання. Саме тому вважаємо за доцільне дослідити контрабанду валютних цінностей і товарів комерційного призначення як способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виникнення будь-якого соціального явища зумовлено історичним розвитком конкретного суспільства. Деякі соціальні явища, наприклад, протиправне посягання на життя людини, завжди сприймалися суспільством негативно, позаяк вони посягають на основи існування людства, хоча їх юридична оцінка змінювалася залежно від розвитку суспільних відносин. Під час розгляду феномена «відмивання коштів», зважаючи на його соціальну зумовленість, варто брати до уваги те, що це явище набувало якісно нового поширення в різних країнах у періоди проведення соціально-економічних реформ і пов'язаних із цим періодів економічної нестабільності. Його суспільну небезпеку треба оцінювати у співвідпорядкованості з іншими небезпечними проявами, з'ясовуючи, якою мірою легалізація сприяє існуванню та розвитку специфічних форм і видів організованої злочинності, тіньової економіки, корупції тощо [1, с. 192].

Поняття легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, на міжнародному рівні вперше зафіксоване в Конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин», прийнятій Конференцією на її 6-му пленарному засіданні від 19 грудня 1988 р. [2].

Натомість Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» (1990 р.) розширює перелік предикатних діянь і називає ним будь-який злочин, унаслідок якого виникли доходи, що можуть стати предметом легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Способами вчинення окресленого суспільно небезпечного діяння Конвенція визначає:

- перетворення або передачу власності, усвідомлюючи, що така власність є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження власності чи з метою сприяння будь-якій особі, замішаній у вчиненні предикатного злочину, уникнути правових наслідків її дій;

- приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно власності або володіння нею, усвідомлюючи, що така власність є доходом;

- набуття, володіння або використання власності, усвідомлюючи під час отримання, що така власність була доходом [3].

Щодо вітчизняного законодавства, то перелік способів легалізації міститься як у чинному Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», так і в Проекті Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», що набирає чинності з 28 квітня 2020 р., а також у КК України. У цих законодавчих джерелах діями, що належать до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, уніфіковано названо:

- учинення фінансової операції чи правочину з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок учинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів,

- учинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення),

- так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних унаслідок учинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів [4].

Водночас ми вважаємо, що ефективна законодавча база, спрямована на протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, повинна забороняти будь-які можливі способи такої легалізації, маючи на меті криміналізацію окремих правопорушень [5, с. 4]. Так, нині, відповідно до ч. 3 ст. 197 Митного кодексу України, встановлено обмеження щодо ввезення на митну територію України та вивезення за межі митної території України валютних цінностей, а також порядок переміщення їх через митний кордон України, у тому числі особливості декларування валютних цінностей (зокрема визначення

граничних сум валютних цінностей, які підлягають письмовому або усному декларуванню) [6].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції», валютними цінностями є національна валюта (гривня), іноземна валюта й банківські метали [6]. За порушення вимог ст. 197 Митного кодексу України особа підлягає адміністративній відповідальності за порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю (ст. 471 Митного кодексу України). Водночас ми переконані, що нагальною є криміналізація цього діяння на основі суми переміщених валютних цінностей або вартості банківських металів, адже контрабанда валютних цінностей є одним із найбільш поширених і простих у злочинному середовищі способів легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Наприклад, кур'єри перевозять гроші в основному у вигляді американських доларів в іншу країну, де на цю валюту існує великий попит на «чорному ринку». Іноді кур'єр ховає валізу з готівкою в загальному вантажі або посилає гроші в спеціальному міжнародному пакеті. Тобто це фізичне транспортування контрабандної готівки в іншу країну [7, с. 86]. Запорукою успіху такої схеми є те, що кур'єр є легальним платником, як резидентом, так і нерезидентом.

Щодо контрабанди товарів як способу легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, то, незважаючи на відсутність соціальної зумовленості, у 2011 р. відбулося штучне звуження предмета контрабанди. Так, нині ним є лише культурні цінності, отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини, радіоактивні матеріали, зброя або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частини вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації; лісоматеріали або пиломатеріали цінних і рідкісних порід дерев, лісоматеріали необроблені, а також інші лісоматеріали, заборонені до вивозу за межі митної території України, і наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби. Однак з метою, по-перше, протидії контрабанді товарів у великому розмірі, у тому числі підакцизних, як способу легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; по-друге, наповнення державного бюджету шляхом сплати митних платежів і застосування штрафів (як кримінальних покарань), а також спеціальної конфіскації в дохід держави всіх переміщених поза митним кордоном

або з приховуванням від митного кордону товарів криміналізація контрабанди товарів комерційного призначення є необхідною та нагальною.

У цього контексті важливо відмітити позицію Верховного Суду України, який у Постанові Пленуму «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15 квітня 2005 р. № 5 чітко окреслює перелік випадків, коли кошти чи майно не варто визнавати такими, що були одержані злочинним шляхом, навіть якщо вони є такими відповідно до примітки до ст. 201 КК України. Серед іншого згадано й про товари, контрабандно ввезенні в Україну, водночас дохід, одержаний у результаті легалізації (наприклад, у вигляді отримання плати за контрабанду товарів), може визнаватися предметом легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Географічно Україна знаходиться в центрі Європи, на кордоні з Європейським Союзом, а тому основним і найпростішим способом для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є контрабанда. Так, між організованими злочинними угрупованнями Росії, України, Білорусії, Молдови, а також Польщі, Угорщини й інших країн склалися стійкі зв'язки, у тому числі й щодо ведення спільного злочинного бізнесу, спрямованого на легалізацію контрабандного товару. Таким передусім є товар підвищеного попиту на ринку тієї чи іншої держави [8, с. 169].

Механізм легальної реалізації товару, який вироблено в тіньовому секторі економіки, завезено контрабандним шляхом або викрадено, включає декілька етапів, взаємопов'язаних єдиним умислом і метою. Перший етап полягає в тому, що товар незаконного походження оприбутковується на підприємстві, яке буде займатися його реалізацією, як такий, що нібито придбаний на законних підставах у будь-якої фірми (як правило, фіктивної) Насправді товар купується за готівку в тіньових товаровиробників, контрабандистів, викрадачів чи їхніх посередників.

На другому етапі, коли товар оприбутковано, тобто документально легалізовано, він може вільно бути реалізований оптовим покупцем чи в роздріб. Після «офіційної реалізації» товару кошти надходять на банківський рахунок підприємства, потім використовуються на розгляд організаторів такої схеми [8, с. 169]. У подальшому кошти нелегальним способом конвертуються в іноземну валюту й перераховуються іноземному постачальникові товару [9].

Наприклад, група осіб одержує злочинні доходи шляхом контрабандного ввезення на територію країни елітних автомобілів іноземного виробництва з подальшою їх легалізацією на підставних осіб за фальсифікованими документами, які свідчать, що виготовлення автомобілів і первинний їх продаж здійснено на території країни. На їх частину закупаються елітні автомобілі, які знову ж шляхом контрабанди переправляються в країну й реалізуються за фальсифікованими документами. Кошти легалізуються у вигляді інвестиційних операцій фізичних осіб для створення та розвитку власного (легального) підприємства з ремонту-продажу автомобілів [9].

Отже, виникає необхідність криміналізації як контрабанди валютних цінностей, так і товарів комерційного призначення шляхом унесення змін до ст. ст. 201 і 209 КК України. Зокрема, потрібно викласти диспозицію до ч. 1 ст. 201 у такій редакції: «Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, товарів комерційного призначення у великому розмірі, радіоактивних матеріалів, зброї або боеприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації». У примітці 1 до цієї статті вказати, що контрабанда товарів комерційного призна-

чення визнається вчиненою у великому розмірі, якщо предметом злочину були товари комерційного призначення, вартість яких у тисячу й більше разів перевищує неоподатковувані мінімуми доходів громадян.

Диспозицію до ст. 209 КК України викласти в такій редакції: «Учинення фінансової операції чи правочину з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок учинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також учинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, у тому числі отримання плати за контрабанду товарів і валютних цінностей, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних унаслідок учинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів».

Висновки. З огляду на викладене вище, способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, постійно новелізуються й удосконалюються. Ми вважаємо, що нині найбільш простими та найбільш поширеними з них є контрабанда валютних цінностей і контрабанда товарів комерційного призначення. Саме цим й обґрунтовується соціальна зумовленість криміналізації цих діянь.

Список літератури:

1. Краліч В.Р. Сутність процесу легалізації «брудних» коштів та його вплив на економічну безпеку вітчизняних банківських установ. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 6. С. 191–195.
2. Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Конвенція ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096 (дата звернення: 22.03.2020).
3. Про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : Конвенція Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948 (дата звернення: 22.03.2020).
4. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р., ред. станом на 16 січ. 2020 р. № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11.03.2020).
5. Актуальні методи і способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2014/20141229/tipolog2014.pdf (дата звернення: 22.03.2020).
6. Митний кодекс України від 13 бер. 2012 р., ред. станом на 17 бер. 2020 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 21.03.2020).
7. Білоус І.І. Сутнісна характеристика легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 82–88.
8. Поліщук О.Л., Літвінов О.В. Деякі проблемні питання доказування фактів легалізації грошових коштів, здобутих злочинним шляхом. *Право і безпека*. 2003. № 2. С. 168–171.
9. Типологізація легалізації злочинних коштів в Україні : Наказ Держфінмоніторингу України від 27 груд. 2005 р. № 249. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0249387-05> (дата звернення: 19.03.2020).

Bondarenko O.S. Sklar Yu.I. SMUGGLING OF CURRENCY AND COMMERCIAL PURPOSE GOODS AS A WAY OF MONEY LAUNDERING

The article analyzes the smuggling of currency and commercial purpose goods as a way of money laundering. The authors emphasize that the global process of unification and harmonization, including economic activity, does not always bring about constructive transformations. At present, one of the biggest threats to the economy of the state, including the impediment to its economic development, is the growing number of cases of committing money laundering. Forms and methods of money laundering are diverse.

Moreover, in the face of active state counteraction, these destructive actions are constantly transformed, updated and upgraded. Regarding the domestic legislation, the list of ways of legalization is contained in the current Law of Ukraine “On Prevention and Counteraction of Legalization (Laundering) of Proceeds of Crime, Financing Terrorism and Financing the Proliferation of Weapons of Mass Destruction”, and in the Draft Law “On Prevention (laundering) of proceeds of crime, terrorist financing and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction”, which has come into force since 28.04.2020, as well as in the Criminal Code of Ukraine. In these legislative sources, actions related to the money laundering are unified. However, the list of ways of committing this act, the responsibility for which is provided for in Art. 209 of the Criminal Code of Ukraine, require amendments.

Thus, the authors believe that an effective legislative framework aimed at counteracting the money laundering hold prohibit such activities in order to criminalize economic crimes.

It is concluded that the methods of money laundering are constantly being upgraded and improved. We believe that the simplest and most common of these is the smuggling of currency and the smuggling commercial purpose goods. This is the basis for the social conditionality of the criminalization of these acts.

Key words: *money laundering, smuggling of goods, smuggling of currency values.*